

Mariusz Nawrocki*

Czas popełnienia niejednochwilowych czynów zabronionych *de lege lata* i *de lege ferenda***

1. WPROWADZENIE

Problematyka czasu popełnienia czynu zabronionego została uregulowana w art. 6 § 1 Kodeksu karnego¹, zgodnie z którym czyn zabroniony uważa się za popełniony w czasie, w którym sprawca działał lub zaniechał działania do którego był obowiązany. Problematyka ta jest dość rozległa, bo powiązana z wieloma instytucjami prawa karnego: zasadą *nullum crimen sine lege* (art. 1 § 1 k.k.), zasadą koincydencji (art. 1 § 3 k.k.), zasadą prymatu ustawy nowej (art. 4 § 1 k.k.), rozstrzygnięcia o tym, czy sprawca w okresie popełnienia czynu zabronionego miał wymagany ustawą wiek (art. 10 § 1, 2 i 4 oraz art. 115 § 10 k.k.), decydowania, czy dopuszczalne jest wymierzenie kary dożywotniego pozbawienia wolności (art. 54 § 2 k.k.), ustalania, czy po stronie sprawcy zachodzi powrót do przestępstwa (tzw. recydywa) w rozumieniu art. 64 § 1 i 2 k.k., ustalania czy przestępstwo zostało popełnione w okresie poddawania sprawcy próbie czy też w okresie rozpoczęcia biegu okresu przedawnienia karalności².

2. CZAS POPEŁNIENIA CZYNÓW NIEJEDNOCHWILOWYCH – KONTROWERSJE

Problematyka ta jest zasadniczo niekontrowersyjna w kontekście ustalania czasu popełnienia tzw. jednochwilowych czynów zabronionych, a zatem czynów, których moment popełnienia wyznacza się poprzez określenie konkretnego punktu na osi czasu.

Kontrowersje pojawiają się wtedy, gdy analizowany czyn jest rozciągnięty w czasie, tj. gdy realizacja jego znamion następuje dłużej aniżeli przez moment, który

* Dr Mariusz Nawrocki jest adiunktem w Katedrze Prawa Karnego Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Szczecińskiego, Polska, ORCID 0000-0001-9339-4050; e-mail: mariusz.nawrocki@usz.edu.pl

** Data zgłoszenia tekstu przez autora: 17.09.2018 r.; data przyjęcia tekstu do publikacji przez redakcję: 9.01.2019 r.

¹ Ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 2018 r. poz. 1600 ze zm.) – dalej k.k.

² Zob. M. Nawrocki, *Czas popełnienia czynu zabronionego w polskim prawie karnym. Podstawowe zagadnienia materialno-prawne*, Szczecin 2014, s. 161–226.

daje się wyznaczyć przez konkretny punkt na osi czasu³. Najlepszym tego przykładem jest konstrukcja czynu ciągłego. Zgodnie z art. 12 § 1 k.k. za czyn ciągły uważa się dwa zachowania lub więcej zachowań, podjętych w krótkich odstępach czasu w wykonaniu z góry powziętego zamiaru⁴. W orzecznictwie zarysowała się już dość dawno rozbieżność w sposobie ustalania jego ram czasowych. Można bowiem spotkać pogląd, zgodnie z którym czasem popełnienia takiego czynu jest cały okres realizacji znamion, tj. czas od pierwszego do ostatniego zachowania składającego się na omawianą konstrukcję⁵. W judykaturze obecny jest również pogląd, że czas popełnienia czynu ciągłego wyznaczany jest przez moment zakończenia ostatniej czynności składającej się na ów czyn⁶.

Przyjęcie każdego z zaprezentowanych sposobów rzutuje na materialne konsekwencje popełnionego czynu. Przyjmując, że czasem popełnienia czynu ciągłego jest okres od pierwszego do ostatniego zachowania się sprawcy, dla oceny jego konsekwencji na gruncie materialnego prawa karnego należy brać pod uwagę wszelkie okoliczności, które wystąpiły w tym okresie. Z kolei przy przyjęciu, że czasem popełnienia czynu ciągłego jest moment ostatniego zachowania się sprawcy, wszelkie konsekwencje należy ujmować przy uwzględnieniu okoliczności zaistniałych tylko w tym momencie.

Różnicę w tym zakresie widać bardzo dobrze na zdiagnozowanym już przez Sąd Najwyższy (dalej SN) problemie osiągnięcia przez sprawcę wieku odpowiedzialności karnej dopiero w trakcie realizacji znamion czynu ciągłego, tj., gdy przynajmniej część zachowań była popełniona w okresie nieletniości⁷. Sąd Najwyższy przyjmował bowiem początkowo, że z kryteriów przestępstwa ciągłego wynika, iż dla przyjęcia tej konstrukcji nie ma znaczenia rozważanie jak kształtowałyby się odpowiedzialność sprawcy za poszczególne czyny, gdyby je rozpatrywano oddzielnie. Fakt, że sprawca przestępstwa ciągłego działalność przestępną podjętą przed ukończeniem 17. roku życia kontynuuje po ukończeniu tego wieku nie przerywa ciągłości przestępstwa. W szczególności nie rozdziela to przestępstwa ciągłego na dwa przestępstwa ciągłe popełnione przed i po ukończeniu lat 17, z odpowiedzialnością sprawcy za pierwsze według zasad przewidzianych dla nieletnich, a za drugie – według zasad określonych

³ M. Nawrocki, *Czas popełnienia...*, s. 107–160.

⁴ Należy dodać, że przepis art. 12 k.k. został znowelizowany przez art. 3 ustawy z 4.10.2018 r. o zmianie ustawy – Kodeks wykroczeń oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2018 r. poz. 2077), która weszła w życie 15.11.2018 r. Dotychczasowa treść przepisu art. 12 k.k. została oznaczona jako „§ 1”, zaś dodany § 2 stanowi, że: „Odpowiada jak za jeden czyn zabroniony wyczerpujący znamiona przestępstwa ten, kto w krótkich odstępach czasu, przy wykorzystaniu tej samej albo takiej samej sposobności lub w podobny sposób popełnia dwa lub więcej umyślnych wykroczeń przeciwko mieniu, jeżeli łączna wartość mienia uzasadnia odpowiedzialność za przestępstwo”.

⁵ Tak m.in. w: wyroku SN z 15.11.1976 r., III KR 162/76, OSNKW 1977/3, poz. 19; uchwale SN z 21.11.2001 r., I KZP 29/01, OSNKW 2002/1–2, poz. 2; wyroku SN z 15.09.2005 r., II KK 15/05, LEX nr 157549; wyroku SN z 15.11.2005 r., IV KK 258/05, OSNwSK 2005/1, poz. 2057; wyroku SN z 29.09.2009 r., III KK 105/09, OSNKW 2009/12, poz. 10; wyroku SN z 25.10.2012 r., IV KK 213/12, LEX nr 1232841; wyroku SN z 2.07.2015 r., V KK 45/15, LEX nr 1755925; wyroku SA w Katowicach z 28.07.2011 r., II AKA 244/11, LEX nr 1001368; wyroku SA we Wrocławiu z 1.02.2012 r., II AKA 364/11, LEX nr 1113049; wyroku SA w Poznaniu z 13.11.2012 r., II AKA 178/12, LEX nr 1289558; wyroku SA w Łodzi z 11.07.2013 r., II AKA 73/13, LEX nr 1383469.

⁶ Tak m.in. w: wyroku SN z 7.05.1976 r., II KR 69/76, OSNPG 1976/11, poz. 95; wyroku SN z 15.04.2002 r., II KKN 387/01, LEX nr 52943; postanowieniu SN z 27.09.2011 r., III KK 89/11, OSNKW 2012/2, poz. 12; wyroku SA w Krakowie z 19.12.2003 r., II AKA 257/03, KZS 2004/4, poz. 37; wyroku SA w Gdańsku z 4.09.2012 r., II AKA 264/12, LEX nr 1239859.

⁷ Zob. szerzej M. Nawrocki, *Znaczenie wieku sprawcy niejednochwilowego czynu zabronionego (uwagi w związku z orzecznictwem Sądu Najwyższego i sądów apelacyjnych)*, „Palestra” 2016/4, s. 77–84.

w Kodeksie karnym. W takim przypadku sprawca odpowiada za przestępstwo ciągle obejmujące wszystkie czyny wyłącznie na zasadach określonych w Kodeksie karnym⁸. Niedługo później SN złagodził nieco swój pogląd, wskazując, że w skład przestępstwa ciągle mogą wchodzić, poza czynami popełnionymi po osiągnięciu przez sprawcę 17. roku życia, jedynie czyny popełnione przed osiągnięciem tego wieku, które zarazem uzasadniały wymierzenie kary przez sąd dla nieletnich (art. 13 ustawy z 26.10.1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich) lub na podstawie art. 10 § 2 k.k.⁹ Pod rządami obecnie obowiązującego Kodeksu karnego Sąd Najwyższy definitywnie odstąpił od pierwotnie prezentowanego stanowiska. W wyroku z 19.12.2002 r. wskazał, że zgodnie z brzmieniem art. 10 § 1 k.k. zasady odpowiedzialności karnej nie dotyczą osób, które nie ukończyły 17 lat¹⁰. Nie może to oznaczać niczego innego, jak wykluczenia odpowiedzialności karnej osób, które w chwili popełnienia czynu nie osiągnęły wieku wymaganego przez ustawę karną. Zdaje się, że stanowisko to uległo petryfikacji. W wyroku z 29.09.2009 r. SN wyraźnie bowiem zaznaczył, że: „Czasem popełnienia czynu ciągle jest okres od pierwszego zachowania składającego się na ten czyn do zakończenia ostatniego z nich. Jeżeli jednak sprawca czynu zabronionego niewymienionego w art. 10 § 2 k.k. część zachowań składających się na czyn ciągle popełnił jako nieletni, a pozostałe zachowania po ukończeniu 17 lat, to ponosi odpowiedzialność karną tylko za te zachowania, których dopuścił się po osiągnięciu tego wieku”¹¹. Stanowisko to zostało powtórzone w wyrokach z 25.11.2010 r.¹² i 17.06.2014 r.¹³

Podsumowując, Sąd Najwyższy, przyjmując, że czasem popełnienia czynu (ówcześnie – przestępstwa) ciągle jest czas ostatniej czynności składającej się na ten czyn, obejmował tą konstrukcją wszystkie zachowania się sprawcy i dokonywał ich oceny przez pryzmat owej ostatniej chwili, w której następowała czynność sprawcza. Obecnie (po zmianie linii orzeczniczej) SN przyjmuje, że czasem popełnienia czynu ciągle jest okres od pierwszego zachowania składającego się na ten czyn do zakończenia ostatniego z nich. W rezultacie wszelkie konsekwencje wyznacza przy uwzględnieniu całego czasokresu, stąd też eliminuje z czynu ciąglego zachowania, które – z uwagi na nieletniość sprawcy w czasie realizacji znamion – nie mogą doprowadzić do przypisania mu odpowiedzialności karnej.

Co warte szczególnej uwagi, choć na gruncie problematyki wieku sprawcy czynu ciąglego stanowisko Sądu Najwyższego odnośnie do postrzegania czasu popełnienia takiego czynu można uznać za utrwalone i niekontrowersyjne, to jednak Sąd ten nadal nie stroni od poglądu przeciwnego, gdy orzeka w innych sprawach¹⁴.

⁸ Uchwała SN z 16.01.1976 r., VI KZP 35/75, OSNKW 1976/3, poz. 39. Zob. także wyroki SN z 30.10.1980 r., IV KR 191/80, OSPiKA 1983/5, poz. 124 oraz z 3.12.1984 r., V KRN 350/84, OSNPG 1985/8, poz. 107. Niemniej jednak w wyroku z 3.09.1979 r. SN wskazał, że nie jest słuszne łączenie w jedno przestępstwo ciągle przestępczej działalności z zakresem pełnej odpowiedzialności karnej z przestępstwami popełnionymi w okresie nieletniości, nawet wówczas, gdy dokonane zostały z pełnym rozeznaniem. Trudno bowiem dopatrzeć się, aby przestępstwa popełniane w tak różnych okresach rozwoju osoby młodocianej mogły wynikać z jednego i to z góry powziętego zamiaru (III KR 252/79, LEX nr 71268).

⁹ Uchwała 7 sędziów SN z 27.09.1985 r., VI KZP 12/85, OSNKW 1986/3–4, poz. 14. Zob. także wyrok SN z 3.04.1986 r., II KR 59/86, OSNPG 1986/12, poz. 159.

¹⁰ III KK 449/02, LEX nr 74425.

¹¹ III KK 105/09, OSNKW 2009/12, poz. 10.

¹² V KK 353/10, „Biuletyn Prawa Karnego” 2010/9, poz. 21.

¹³ II KK 24/14, LEX nr 1483950.

¹⁴ Zob. postanowienie SN z 27.09.2011 r., III KK 89/11, OSNKW 2012/2, poz. 12; wyrok SN z 28.06.2012 r., III KK 397/11, LEX nr 1212891; wyrok SN z 29.07.2015 r., II KK 118/15, LEX nr 1781772.

3. CZAS POPEŁNIENIA CZYNÓW NIEJEDNOCHWILOWYCH – PROPOZYCJA ZMIAN

Jednolite stanowisko w zakresie ustalania czasu popełnienia czynu ciągłego, a mówiąc szerzej – czasu popełnienia czynów rozciągniętych w czasie (niejednochwilowych) byłoby ze wszech miar pożądane. Wydaje się bowiem, że przywołany przykład zmieniającej się na przestrzeni lat linii orzeczniczej Sądu Najwyższego w zakresie obejmowania konstrukcją czynu ciągłego również tych zachowań sprawcy, które zostały przezeń popełnione przed momentem osiągnięcia wieku odpowiedzialności karnej, jasno pokazuje, iż wyznaczanie czasu popełnienia czynów niejednochwilowych, a tym samym wszelkich konsekwencji na gruncie materialnego prawa karnego, przez pryzmat ostatniego z zachowań, może pozostawać w sprzeczności z funkcją gwarancyjną prawa karnego¹⁵. Brak jednolitości stanowisk SN prowadzi do nazbyt zróżnicowanej wykładni przepisu art. 6 § 1 i art. 12 § 1 k.k. w odniesieniu do czasu popełnienia tej kategorii czynów. Słusznie się w tym względzie podkreśla, że od ustabilizowania wykładni sądowej zależy przecież merytoryczna zawartość jednostkowych rozstrzygnięć w wielu szczegółowych kwestiach, zawsze wiążących się z decyzjami dotyczącymi człowieka ponoszącego odpowiedzialność karną¹⁶.

Pojawia się zatem pytanie, jak ów problem rozwiązać? Skoro od lat nie sposób go rozwikłać poprzez jednolitą linią orzeczniczą, może warto zastanowić się nad formułą nowelizacji przepisów Kodeksu karnego. Będąc nawet zdecydowanym zwolennikiem wykładni przepisów art. 6 § 1 i art. 12 § 1 k.k., zgodnie z którą czasem popełnienia czynu ciągłego (jak też innych czynów rozciągniętych w czasie) jest okres od pierwszego zachowania składającego się na ten czyn do zakończenia ostatniego z nich, nie można nie dostrzegać, że tak prowadzona interpretacja przepisów nie funkcjonuje w praktyce stosowania prawa, co niestety pozostaje ze szkodą dla funkcji gwarancyjnej prawa karnego. Wydaje się zatem, że dla wzmocnienia efektów progwarancyjnej, ale i ujednolicającej wykładni przepisów prawa karnego można rozważyć odpowiednią zmianę normatywną.

Ewentualna zmiana przepisów prawa karnego mogłaby zostać ukierunkowana na jedno z tych dwóch rozwiązań.

Po pierwsze, należałoby rozważyć wprowadzenie jednostki tekstu prawnego, z której wyraźnie wynikałoby, jak ustalać czas popełnienia czynu niejednochwilowego. Przepis ten mógłby brzmieć następująco:

- 1) „Czyn zabroniony, którego wykonanie wymaga od sprawcy podjęcia dwóch lub więcej zachowań albo zachowania rozciągniętego w czasie, uważa się za popełniony w czasie, który odpowiada działaniu lub zaniechaniu działania, do którego sprawca był obowiązany”, albo

¹⁵ Z sytuacją tego rodzaju można się spotkać w orzecznictwie SN, które przyjmuje, że w razie zmiany ustawy w trakcie czynu ciągłego w sytuacji, gdy pierwsze zachowanie objęte tym czynem zostało popełnione w trakcie obowiązywania ustawy starej, a ostatnie zachowanie zostało popełnione po zmianie ustawy, należy uznać, iż cały czyn ciągle został popełniony pod rządami ustawy nowej i to nawet gdy „nowe” przepisy tworzą niekorzystną sytuację prawną dla sprawcy – zob. postanowienie SN z 18.12.2015 r., III KK 300/15, LEX nr 1943848; wyrok SN z 14.11.2016 r., III KK 273/16, LEX nr 2151432; postanowienie SN z 26.10.2017 r., II KK 192/17, LEX nr 2417588.

¹⁶ A. Grześkowiak [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. F. Ciepły, M. Gałązka, Z. Gądzik, A. Grześkowiak, R.G. Hałas, S. Hypś, D. Szeleszczuk, K. Wiak, Warszawa 2018 (dostęp: za pośrednictwem SIP Legalis, 20.07.2018 r.), uwagi do art. 6, teza 6.

- 2) „Czyn zabroniony, którego wykonanie wymaga od sprawcy podjęcia dwóch lub więcej zachowań albo zachowania rozciągniętego w czasie, uważa się za popełniony w czasie od pierwszej do ostatniej czynności realizującej znamiona tego czynu”.

Jak widać, w obu ujęciach zaakcentowano element charakterystyczny czynów niejednochwilowych, tj. rozciągnięcie w czasie znamion ustawowych. Konieczne było alternatywne opisanie tych konstrukcji, aby jak najpełniej oddać ich sens, lecz także aby pozostawać w zgodzie z treścią innych przepisów kodeksu. Należy bowiem pamiętać, że przepis art. 12 § 1 k.k. wyraźnie odwołuje się do dwóch lub więcej zachowań sprawcy, ale tylko w odniesieniu do czynu ciągłego. Przepis ten nie znajduje natomiast zastosowania do innych czynów niejednochwilowych (np. przestępstwa zbiorowego, wieloodmianowego czy trwałego) niż czyn ciągły¹⁷. W przypadku czynu ciągłego jego rozciągnięcie w czasie wynika właśnie z ukształtowania art. 12 § 1 k.k. odwołującego się do dwóch lub więcej zachowań, zaś rozciągnięcie w czasie innych czynów niejednochwilowych wynika z odpowiedniego ukształtowania statuujących te czyny przepisów części szczególnej Kodeksu karnego¹⁸.

W obu zaprezentowanych ujęciach użyto różnych sformułowań na opis okresu, który ma odpowiadać wykonaniu znamion ustawowych przez sprawcę, ale za każdym razem przy odwołaniu się do użytej w kodeksie terminologii, tj. nawiązując do „czasu popełnienia czynu zabronionego”. Wybór jednego z nich pozostawałby zatem w zgodzie z treścią art. 6 § 1 k.k.

W związku z tym pojawia się pytanie o techniczny sposób wprowadzenia takiej zmiany. Można bowiem uzupełnić przepis art. 6 § 1 k.k. o kolejne zdanie, które odpowiadałoby jednej z powyższych propozycji, lecz można by także rozważyć wprowadzenie odrębnej jednostki w tekście prawnym, np. art. 6 § 1¹ lub art. 6 § 3 k.k. Tym sposobem podkreślono by istotność dokonywanej zmiany, a jej umieszczenie w ramach przepisu art. 6 dawałoby wyraźny sygnał, jak należy go interpretować.

Warto podkreślić, że proponowane rozwiązanie wychodzi naprzeciw procesowym wymogom formułowania zarzutów i przypisywania odpowiedzialności za przypisane czyny. Jednym z nakazów kierowanych do organów postępowania karnego jest bowiem obowiązek dokładnego określenia zarzucanego oskarżonemu czynu ze wskazaniem czasu, miejsca, sposobu i okoliczności jego popełnienia oraz skutków, a zwłaszcza wysokości powstałej szkody, który materializuje się w odpowiednim sformułowaniu aktu oskarżenia i wyroku (art. 332 § 1 pkt 2, art. 413 § 2 pkt 1 Kodeksu postępowania karnego¹⁹). Zatem skoro istotą niejednochwilowych czynów zabronionych jest ich rozciągnięcie w czasie, to powinno znaleźć to odpowiednie odzwierciedlenie w opisie i kwalifikacji prawnej.

Drugim kierunkiem, w jakim zmiana przepisów mogłaby podążać, jest wprowadzenie przepisu w zaprezentowanym wyżej brzmieniu, przy czym – w wariacie

¹⁷ Wyrok SA w Krakowie z 19.12.2002 r., II AKa 274/02, KZS 2003/3, poz. 35; wyrok SA w Katowicach z 22.12.2010 r., II AKa 82/10, KZS 2010/9, poz. 38; wyrok SA w Gdańsku z 12.04.2016 r., II AKa 435/15, LEX nr 2087809.

¹⁸ P. Kardas, *Res iudicata a konstrukcja czynu ciągłego*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2007/2, s. 72; P. Kardas, *Okoliczności wyłączające przestępność lub karalność zachowania a konstrukcja czynu ciągłego*, „Prokuratura i Prawo” 2008/1, s. 28. Zob. również M. Nawrocki, *Czas popełnienia...*, s. 135.

¹⁹ Ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 2018 r. poz. 1987 ze zm.) – dalej k.p.k.

tym – przepis ten należałoby uzupełnić o dodatkową treść, której istotą byłoby określenie sposobu wyznaczania konsekwencji tak uregulowanego czasu popełnienia czynów niejednochwilowych. Takie rozwiązanie byłoby konieczne, gdyby się okazało, że wraz z zaprezentowaną zmianą normatywną nie podążają żadne skutki na polu wyznaczania konsekwencji prawnych niejednochwilowych czynów zabronionych. Należy bowiem podkreślić, że w doktrynie pojawiły się już propozycje, aby czas popełnienia tego rodzaju czynów wyznaczać odmiennie w przypadku konsekwencji związanych z obliczaniem skutków prawnych, odmiennie zaś w odniesieniu do kwestii związanych z warunkami odpowiedzialności karnej²⁰. Jak podkreśla P. Kardas, w pierwszym przypadku relevantny jest moment ostatniego zachowania się sprawcy, w drugim zaś – konieczne jest uwzględnienie całego okresu, tj. od pierwszej do ostatniej chwili odpowiadającej realizacji znamion²¹. Z takim punktem widzenia można się zgodzić jedynie w odniesieniu do sposobu ustalania początku biegu przedawnienia karalności przestępstwa. Termin przedawnienia może bowiem rozpocząć swój bieg tylko wtedy, gdy przestępstwo zostanie popełnione. Zgodnie z art. 101 § 1 k.k. „Karalność przestępstwa ustaje, jeżeli od czasu jego popełnienia upłynęło...”. Oznacza to położenie akcentu na ukończenie realizacji znamienia czynnościowego danego przestępstwa. Przestępstwo przedawnia się bowiem w całości po upływie wyznaczonego przez ustawę terminu²². Dodajmy, że w takim samym zakresie uwaga ta odnosi się zarówno do czynów jednochwilowych, jak i do czynów rozciągniętych w czasie. Wynika to z faktu, że dla danego przestępstwa jest możliwy tylko jeden okres przedawnienia, a mianowicie ten, który rozpoczyna swój bieg po zakończeniu realizacji wszystkich znamion ustawowych, nie wyłączając skutku²³. W pozostałych sytuacjach wszelkie konsekwencje na gruncie materialnego prawa karnego powinny być wyznaczane z uwzględnieniem pełnego okresu, w którym sprawca wykonuje znamiona niejednochwilowego czynu zabronionego.

Przepis, który miałby wyznaczać konsekwencje popełnionego czynu, mógłby brzmieć następująco:

- 1) „W wypadku przewidzianym w § 1¹ konsekwencje popełnienia czynu zabronionego wyznacza się przy uwzględnieniu okoliczności zaistniałych w czasie, który odpowiada działaniu lub zaniechaniu działania, do którego sprawca był obowiązany.”;
- 2) „W wypadku przewidzianym w § 1¹ konsekwencje popełnienia czynu zabronionego wyznacza się przy uwzględnieniu okoliczności zaistniałych w czasie od pierwszej do ostatniej czynności realizującej znamiona tego czynu.”.

²⁰ P. Kardas, *Okoliczności...*, s. 27.

²¹ P. Kardas, *Okoliczności...*, s. 28.

²² Zob. wyrok SN z 6.02.2017 r., WA 19/16, LEX nr 2240410; wyrok SN z 29.10.2015 r., WA 13/15, LEX nr 1827149; postanowienie SN z 29.10.2015 r., II KK 288/15, LEX nr 1918814; wyrok SN z 14.01.2010 r., V KK 235/09, OSNKW 2010/6, poz. 50. Zob. również M. Nawrocki, *Glosa do postanowienia składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 26.04.2017 r., sygn. I KZP 1/17*, „Prawo w Działaniu” 2016/28, s. 252–253; M. Nawrocki, *Glosa do wyroku Sądu Najwyższego z dnia 23 listopada 2016 roku, III KK 225/16*, „Acta Iuris Stetinensis” 2017/4(20), s. 10.

²³ W tym względzie zob. postanowienie SN z 30.10.2014 r., I KZP 19/14, LEX nr 1527425; postanowienie SN z 22.03.2016 r., V KK 345/15, LEX nr 2015139; postanowienie SN z 19.10.2016 r., IV KK 333/16, LEX nr 2157282; wyrok SN z 23.11.2016 r., III KK 225/16, OSNKW 2017/4, poz. 18, a także wyrok SA w Katowicach z 24.05.2013 r., II AKA 563/12, LEX nr 1378466 i wyrok SA we Wrocławiu z 19.02.2015 r., II AKA 13/15, LEX nr 1661274.

Jak wynika z powyższego, konsekwentne podejście do wyznaczania czasu popełnienia niejednochwilowego czynu zabronionego wymaga również konsekwentnego ujmowania wynikających zeń materialnoprawnych skutków. Skoro czas popełnienia jest wyznaczany od pierwszego po ostatnie zachowanie składające się na analizowany kompleks czynności, to nie powinno budzić sprzeciwu określanie skutków tak konstruowanego czynu przy uwzględnieniu wszystkiego, co towarzyszyło realizacji czynności sprawczych. O tym jak to jest istotne przekonują granice stosowania instytucji powagi rzeczy osądzonej. Zgodnie z ugruntowanym w tym zakresie orzecnictwem prawomocne skazanie rodzi powagę rzeczy osądzonej tylko w takim zakresie, w jakim sąd orzekł o odpowiedzialności karnej za zachowania będące przedmiotem zarzutu. Jedynie wówczas, gdy sąd uznał, że objęte jednolitym zamiarem zachowania oskarżonego stanowią jeden czyn zabroniony w rozumieniu art. 12 § 1 k.k., zakres powagi rzeczy osądzonej jest wyznaczony ustalonym w wyroku skazującym lub warunkowo umarzającym czasem jego popełnienia. Prawomocne skazanie za czyn ciągle stwarza zatem stan materialnej prawomocności w stosunku do okresu objętego skazaniem, także w odniesieniu do jednostkowych zachowań, które nie zostały objęte opisem czynu przypisanego²⁴.

Stosownie do powyższego, stwierdzenia wymaga fakt, że – mówiąc o *res iudicata* w kontekście niejednochwilowego czynu zabronionego – należy mieć na uwadze dokładny czas jego popełnienia, a więc czas, który powinien być określony w wyroku sądowym. W konsekwencji, jeżeli przyjmujemy *in genere*, że czas popełnienia takiego czynu jest wyznaczany za pomocą ostatniego zachowania się sprawcy, to dojdzie do sytuacji, w której czas ten, choć faktycznie wydłużony, będzie określany jedynie przez moment popełnienia wskazanego zachowania. W ten sposób ignoruje się czas popełnienia wszystkich pozostałych zachowań składających się na analizowany czyn, co prowadzi do niedającego się logicznie wytłumaczyć efektu, że czas popełnienia niejednochwilowego czynu zabronionego przyjmuje postać identyczną jak czas popełnienia przestępstwa jednochwilowego. W obu bowiem sytuacjach moment popełnienia jest określony za pomocą jednego punktu na osi czasu. Co warte zaznaczenia, określenie czasu popełnienia czynu niejednochwilowego jedynie za pomocą ostatniego zachowania się sprawcy prowadzi do sytuacji, w której zakres powagi rzeczy osądzonej również wyznaczony jest tylko przez moment tego zachowania się. Zatem mimo przyjęcia, że sprawca szeregiem realnie popełnionych zachowań się wypełnił znamiona niejednochwilowego czynu zabronionego, zakres *res iudicata* jest *de facto* zawężany do ostatniego z zachowań konstruujących badany czyn. Innymi słowy, mimo że osądzone wyrokiem przestępstwo jest opisane przez co najmniej dwa zachowania się sprawcy, to korzystny dla sprawcy skutek – wynikający z art. 17 § 1 pkt 7 k.p.k. – odnoszony jest jedynie do ostatniego z tych zachowań. Tym samym należałoby przyjąć, że zakaz wszczynania postępowania karnego lub nakaz umorzenia postępowania już wszczętego, ze względu na prawomocne osądzenie omawianego czynu, nie obowiązuje co do tych wszystkich zachowań, które poprzedzają ostatnie z zachowań składających się na niejednochwilowy czyn zabroniony²⁵.

²⁴ Uchwała SN z 15.06.2007 r., I KZP 15/07, OSNKW 2007/7–8, poz. 55; wyrok SN z 19.02.2013 r., II KK 23/13, LEX nr 1277707; postanowienie SN z 27.09.2013 r., II KK 221/13, LEX nr 1375162; wyrok SN z 5.12.2013 r., V KO 69/13, LEX nr 1400597; wyrok SN z 22.01.2014 r., III KK 440/13, LEX nr 1425050; wyrok SN z 22.01.2014 r., III KK 441/13, LEX nr 1425051; postanowienie SN z 30.09.2014 r., II KK 232/14, LEX nr 1554259; wyrok SN z 2.07.2015 r., V KK 45/15, LEX nr 1755925.

²⁵ M. Nawrocki, *Czas popełnienia...*, s. 131–132.

Przyjmując natomiast, że czasem popełnienia niejednochwilowego czynu zabronionego jest cały okres odpowiadający realizacji znamion, konsekwentnie należy przyjąć, iż powaga rzeczy osądzonej obejmuje wszystkie zachowania składające się na taki czyn²⁶.

4. ZAKOŃCZENIE

Przedstawione do dyskusji propozycje uregulowania czasu popełnienia niejednochwilowych czynów zabronionych są odpowiedzią na niejednolite orzecznictwo Sądu Najwyższego, a także niejednomyślność przedstawicieli nauki prawa karnego. Stan judykatury i doktryny w tym zakresie jest o tyle zastanawiający, o ile dostrzeże się, że kwestia wyznaczania czasu popełnienia czynu zabronionego odgrywa fundamentalną rolę na gruncie materialnego i procesowego prawa karnego. Należy żywić nadzieję, że zgłoszone propozycje przyczynią się do poprawy obecnego stanu prawnego, a przynajmniej wywołają jakiś konstruktywny dyskurs w tym zakresie.

Summary

Mariusz Nawrocki, *The Time of Committing Continuous Offenses De Lege Lata and De Lege Ferenda*

The article deals with the issue of how to determine the time of committing continuous offenses. This is a problematic issue, because there are different ways of determining this time and different consequences of the choice made in this regard. Particularly problematic is the heterogeneous judicial line of the Supreme Court, affecting non-uniformity of judicial decisions and doctrinal views. The article proposes amendments to the regulations that aim at unification of positions and leveling of accrued problems of interpretation both with regard to the manner of determining the time of committing continuous offenses, as well as the manner of determining the consequences of such acts.

Keywords: age, criminal liability, time of commission of the offence, continuous act

Streszczenie

Mariusz Nawrocki, *Czas popełnienia niejednochwilowych czynów zabronionych de lege lata i de lege ferenda*

Artykuł dotyczy zagadnienia sposobu określania czasu popełnienia czynów niejednochwilowych. Jest to zagadnienie problematyczne, bo różne są sposoby oznaczania tego czasu i różne są konsekwencje wynikającego z dokonanego w tym względzie wyboru. Szczególnie problematyczna jest niejednolita w tym zakresie linia orzecznicza Sądu Najwyższego, wpływająca na niejednolitość orzecznictwa sądowego oraz poglądów doktryny. W artykule zaproponowano zmiany przepisów, które zmierzają do ujednoczenia stanowisk i zniwelowania narosłych problemów interpretacyjnych zarówno odnośnie do sposobu określania czasu popełnienia niejednochwilowych czynów zabronionych, jak i sposobu ustalania konsekwencji takich czynów.

Słowa kluczowe: wiek, odpowiedzialność karna, czas popełnienia przestępstwa, czyn ciągły

²⁶ M. Nawrocki, *Czas popełnienia...*, s. 133.

Literatura:

1. Grzeškowiak A. [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. F. Ciepły, M. Gałazka, Z. Gądzik, A. Grzeškowiak, R.G. Hałas, S. Hypś, D. Szeleszczuk, K. Wiak, Warszawa 2018 (dostęp: za pośrednictwem SIP Legalis, 20.07.2018 r.);
2. Kardas P., *Res iudicata a konstrukcja czynu ciągłego*, Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych 2007, z. 2;
3. Kardas P., *Okoliczności wyłączające przestępnosć lub karalnosć zachowania a konstrukcja czynu ciągłego*, Prokuratura i Prawo 2008, nr 1;
4. Nawrocki M., *Czas popelnienia czynu zabronionego w polskim prawie karnym. Podstawowe zagadnienia materialno-prawne*, Szczecin 2014;
5. Nawrocki M., *Znaczenie wieku sprawcy niejednochwilowego czynu zabronionego (uwagi w związkuz orzecznictwem Sądu Najwyzszego i sądów apelacyjnych)*, Palestra 2016, nr 4;
6. Nawrocki M., *Glosa do postanowienia składu siedmiu sędziów Sądu Najwyzszego z 26.04.2017 r., sygn. I KZP 1/17*, Prawo w Działaniu 2016, nr 28;
7. Nawrocki M., *Glosa do wyroku Sądu Najwyzszego z dnia 23 listopada 2016 roku, III KK 225/16*, Acta Iuris Stetinensis 2017, nr 4(20).